

УДК 811.111'25](043.3)

ОНОМАСТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ У СКЛАДІ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ТА ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Корнева З.М., Шуміцька Є.В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Стаття присвячена висвітленню особливостей функціонування ономастичних компонентів у фразеологічних одиницях сучасної англійської мови. Проаналізовано роль онімів та наведено типологію ономастичних фразеологізмів. Також розглянуті проблеми перекладу зазначеної лексичної категорії. У результаті аналізу перекладу фразеологізмів було виділено шість основних способів їхнього перекладу засобами української мови. Зроблено висновок, що ономастичний складник повністю зберігається лише при перекладі фразеологізмів з міфонімами.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, ономастичний компонент, переклад, способи перекладу, фонові інформація.

Постановка проблеми. Сучасні глобалізаційні процеси сприяють тісній співпраці між народами в економічному, політичному та культурному аспектах, і останній аспект є особливо важливим, оскільки забезпечує

успішну реалізацію двох інших. Упродовж багатьох років це питання цікавило мовознавців, серед яких, зокрема, Е. Сепір (1993), Г.О. Філь (2013), У.Я. Баркар (2016), Л.Ф. Шитова (2013) та інші. Істотним прошарком лексики будь-якої

мови, що містить інформацію про культуру її народу (фонова інформація), є фразеологізми. Саме тому об'єктом нашого дослідження стали фразеологізми з ономастичними компонентами (власними назвами).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед робіт останніх десятиліть, присвячених висвітленню особливостей творення та функціонування фразеологізмів із ономастичною складовою, можна назвати такі. І.Л. Кучевшева (2008) займалася лексико-семантичним аналізом власних імен у фразеологізмах. Л.І. Воротняк (2012) розкрила значення вивчення онімів у складі фразеологізмів як важливий складник професійної компетентності магістрів вищих педагогічних навчальних закладів. Л.Ф. Шитова (2013) уклала словник ономастичних фразеологізмів, що містить історичну довідку про походження ономастичних компонентів. О.А. Мороз (2016) дослідив ономастичну фразеологію на базі української та польської мов, а А. Врбінк та М. Врбінк (2013) – на базі словенської та англійської мов.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте й досі серед низки робіт, у яких розкрито окремі аспекти творення та функціонування ономастичних фразеологізмів, вкрай мало таких, які розглядають їхній переклад. Саме цим зумовлена актуальність цього дослідження.

Мета статті. Метою цієї статті є аналіз ономастичного компонента у складі фразеологічних одиниць сучасної англійської мови та його відтворення при перекладі на українську мову. Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:

- визначити роль та функцію ономастичного складника у фразеологізмах;
- розглянути типи ономастичних фразеологізмів;
- виділити способи їхнього перекладу;
- проаналізувати відтворення ономастичного компонента при перекладі.

Виклад основного матеріалу. Зацікавленість науковців фразеологізмами з ономастичним складником обумовлена тим, що цей складник не просто називає певний предмет, людину, місце чи інше, а й містить додаткову інформацію. Показовим прикладом зазначеного вище твердження є фразеологізм *Heath Robinson*, що означає «непрактичний винахід». У запропонованому фразеологізмі вжито два оніми, один з яких це ім'я, а інший – прізвище. Скориставшись історичною довідкою словника Л.Ф. Шитової, дізнаємося, що цей фразеологізм походить від імені англійського художника-карикуриста та ілюстратора Вільяма Хіта Робінсона (1872–1944), який став відомим завдяки дивним малюнкам винаходів, які виконували прості функції [7, с. 68].

Ще одним типовим прикладом у австралійській англійській є фразеологізм *Buckley's chance*, що означає «марну надію». Ім'я *Buckley* часто пов'язують з реальною людиною, засудженим Вільямом Баклі. Він був відправлений на каторжні роботи до Австралії в 1802 році, втік з в'язниці та жив з аборигенами протягом багатьох років, незважаючи на погані прогнози щодо його шансів на виживання [7, с. 31].

В англійській мові існують також фразеологізми, які були запозичені з інших мов. Дореч-

ним прикладом може бути фразеологізм *Molotov cocktail*, який означає «саморобна граната» і був запозичений у фінів. Цей фразеологізм виник під час радянсько-фінської війни у 1939–1940 роках, а онім *Molotov* є образливим посиланням на радянського міністра закордонних справ В'ячеслава Молотова, який був причетний до відторгнення частини Фінляндії Радянським Союзом [7, с. 112].

Як можемо бачити з наведених прикладів, ономастичний складник у фразеологізмах містить відомості про історичні події, особистості або типові імена в певному часовому проміжку та на певній території.

Також варто зазначити, що без використання словника було б важко простежити цей зв'язок між значенням та тлумаченням оніма у вищезгаданих фразеологізмах. Часто ономастичні фразеологізми мають певну територіальну та часову приналежність, тож, всю суть певного фразеологізму можуть зрозуміти лише ті люди, які жили в той період та на певній території. Отже, ономастичний компонент хоч і містить таку фонову інформацію, проте вона може бути «закодованою» для інших людей.

Іноді історія, яка втілена в ономастичному компоненті, є загальновідомою, тож, значення ономастичного фразеологізму зрозуміле. Такими є фразеологізми, що у своєму складі мають біблеоніми, міфоніми або інші загальновідомі оніми: *Achilles' heel* – Ахіллесова п'ята, *Adam's apple* – Адамове яблуко, *bed of Procrustes* – Прокрустове ложе, *curse of Cain* – прокляття Каїна, *cut the Gordian knot* – розірвати Гордіїв вузол, *dead as Julius Caesar* – мертвий як Юлій Цезар.

Узагалі існує багато класифікацій ономастичних фразеологізмів. Нашу увагу привернули три класифікації: класифікація за походженням, класифікація за лексичним значенням та функціональна класифікація.

О.Ф. Кудіна та Г. Штарке класифікували ономастичні фразеологізми за походженням. Вони виокремили такі джерела [9, с. 189–190]:

а) антична міфологія: *Andora's box* – скринька Пандори, *Prometheus fire* – прометеїв вогонь;

б) біблійна або євангелічна міфологія: *Noah's ark* – Ноїв ковчег, *as old as Adam* – древній як світ;

в) легенди, казки, фольклор: *Rob in Hood* – Робін Гуд, шляхетний розбійник;

г) художня література: *Rip van Winkle* – відстала людина, *Don Juan* – донжуан;

д) історичні події, з якими пов'язана якась особа чи географічний об'єкт, що мають певні характерні ознаки: *checkpoint Charlie* – чекпойнт Чарлі.

Варто зазначити, що іноді зв'язок між онімом та фразеологізмом може бути настільки «стертим», що неможливо визначити джерело походження таких фразеологізмів. Наприклад, *proper Charlie* – дурень.

За функціональною класифікацією І.В. Арнольд ономастичні фразеологізми поділяють на [1, с. 172–173]:

а) іменникові: *Platonic love* – платонічна любов, *nosy Parker* – не сунь носа до чужого проса;

б) дієслівні: *play hell and Tommy* – розбити глека, *rob Peter to pay Paul* – перепозичити;

в) прикметникові: *as old as Adam* – древній як світ, *dead as Julius Caesar* – мертвий як Юлій Цезар;

г) прислівникові: *before one can say Jack Robinson* – не встигнеш й оком моргнути;

д) вигуків: *God bless me!* – Йй-Boгу!, *Jeez Louise!* – Та невже!, *No way, Jose!* – Нізащо на світі!

За лексичним значенням І.Л. Кучешева розподілила ономастичні фразеологізми на три групи: 1) фразеологізми, до складу яких входять антропоніми, 2) фразеологізми, до складу яких входять міфоніми, та 3) фразеологізми, до складу яких входять топоніми.

1. Фразеологізми з антропонімами. Ця група фразеологізмів є найбільшою серед ономастичних фразеологізмів. Ці фразеологізми, в свою чергу, поділяються на фразеологізми з індивідуальними антропонімами та груповими антропонімами [4, с. 30-31].

а) Індивідуальні антропоніми: *according to Cocker* – за всіма правилами; *Aladdin's lamp* – лампа Аладіна; *all my eye and Betty Martin* – Нісенітниця!; *Alnaschar dream* – порожні мрії, фантазії; що було – бачили, а що буде – побачимо; *another Richmond in the field* – неочікуваний конкурент; *around Robin Hood's barn* – обхідною дорогою; *Cordelia's gift* – тихий, ніжний жіночий голос, подібний до голосу Корделії; *Don Juan* – донжуан, спокусник.

б) Групові антропоніми: *Romeo and Juliet* – Ромео та Джульєта (символ любові і жертвності), *any Tom, Dick or Harry* – звичайні люди, *Jack and Jill/Gill* – хлопець та дівчина; *Bobbsey twins* – нерозлучні друзі, Бобчинський та Добчинський; *astonish the Browns* – кинути виклик укоріненим в суспільстві забобонам; *Vox and Cox* – по черзі; *Brown, Jones and Robinson* – прості, пересічні англійці; *Darby and Joan* – стара любляча подружжя пара.

2. Фразеологізми з міфонімами. До міфонімів належать власні назви з Біблії та античних міфів, тож, і фразеологізми у цій групі підрозділяються на дві підгрупи: фразеологізми з онімами з біблійних легенд та античних міфів [4, с. 31].

а) Біблійні легенди: *Aaron's rod* – жезл Аарона; *Adam's ale/wine* – звичайна вода; *Adam's apple* – Адамове яблуко; *Adam's rib* – Адамове ребро, жінка; *as old as Methuselah* – такий же старий, як Метушалах; *bow down in the house of Rimmon* – йти всупереч своїм принципам; *David and Jonathan* – Давид та Йонатан, нерозлийвода.

б) Античні міфи: *Augean stables* – Авгієві стайні, брудне місце; *Procrustean bed* – Прокрустове ложе; *bend the bow of Ulysses* – виконати важку роботу; *between Scylla and Charybdis* – між двох вогнів; *labor of Sisyphus* – Сізіфова праця; *Cassandra warnings* – застереження Кассандри.

3. Топоніми. До цієї групи належать фразеологізми, у складі яких є географічні назви, найчастіше це назви населених пунктів, з якими асоціюються певні історичні події або які мають певну особливість. Як і у випадку з фразеологізмами з антропонімами, ці фразеологізми поділяються на такі, що включають індивідуальні топоніми, та такі, що включають групові топоніми [4, с. 32].

а) Індивідуальні топоніми: *Bess o'Bedlam* – божественна; *Wellington boots* – гумові чоботи.

б) Групові топоніми: *from China to Peru* – з одного кінця землі до іншого; *from John o'Groats to Land's End* – з півночі до півдня Англії, з одного кінця країни до другого.

Варто зазначити, що деякі фразеологізми можуть входити одночасно до двох або й більшої кількості груп. Наприклад, фразеологізм *David and Jonathan* може належати до фразеологізмів з міфонімами та фразеологізмів з груповими антропонімами. Або фразеологізм *Cassandra warnings* може входити одночасно до двох груп: фразеологізмів з індивідуальними антропонімами та фразеологізмів з міфонімами.

Якщо першочерговим завданням перекладача є розпізнавання фразеологічної одиниці в тексті та розуміння її значення, то друге завдання – якнайточніше передати її засобами цільової мови. Отже, розглянемо проблеми та основні способи перекладу ономастичних одиниць.

М. Бейкер виокремила декілька проблем перекладу фразеологізмів без онімів, які збігаються з проблемами перекладу ономастичних фразеологізмів. По-перше, фразеологічна одиниця не завжди може мати еквівалент у іншій мові. Якщо в одній мові певне явище може виражатися одним словом, то в іншій – словосполученням, а в третій взагалі – фразеологізмом. І якщо у випадку зі звичайними фразеологізмами це зробити непросте, то у випадку з ономастичними фразеологізмами, це зробити ще важче, оскільки онім додає їм ще більше значення та експресивності, як це було зазначено вище. По-друге, фразеологічна одиниця може мати аналог в іншій мові, проте він може мати інше значення. По-третє, фразеологізм може мати одночасно пряме та переносне значення у певному контексті, а це тільки ускладнює завдання перекладача. І четверта проблема полягає в тому, що контексти та частота використання фразеологізму можуть варіюватися в залежності від мови [8, с. 71-75].

В. І. Карабан виокремив п'ять способів перекладу фразеологізмів, які, на нашу думку, можуть використовуватися і у випадку з ономастичними фразеологізмами:

1) за допомогою повного еквівалента, який має ідентичну або схожу структуру та максимально близьке значення, що повністю передає експресивність еквівалента, наприклад: *a Procrustean bed* – прокрустове ложе, *a Pyrrhic victory* – піррова перемога;

2) за допомогою відносного еквівалента, який має дуже схожі значення та стилістичні характеристики, але дещо відмінний лексичний набір чи граматичні ознаки, наприклад: *Labor of Sisyphus* – сізіфова праця, *wolf of Wall Street* – вовк з Волл-стріт;

3) за допомогою варіативного відповідника, коли з певної кількості синонімічних фразеологізмів обирають один, який найкраще підходить, наприклад: *When in Rome, do as the Romans do* – або з вовками жити і по-вовчому вити, або з'їденим бути; *before one can say Jack Robinson* – не встигнеш й оком моргнути;

4) за допомогою кальки, коли кожен компонент перекладається окремо, по черзі, тобто, по-слов'яно, наприклад: *dead as Julius Caesar* – мертвий як Юлій Цезар; *as old as Methuselah* – такий же старий, як Метушалах.

5) за допомогою описового перекладу, коли фразеологізм описується за допомогою іншого лексичного набору та граматичних конструкцій, не зберігаючи при цьому експресивність та образність, наприклад: *astonish the Browns* –

кинути виклик укоріненим в суспільстві забобонам; *Vox and Sox* – по черзі [3, с. 199–200].

У ході нашого дослідження було помічено, що ономастичні фразеологізми, які складаються виключно з онімів, іноді перекладаються транскрибуванням, а саме – транскрибуванням (передача слова по звуках). Наприклад: *Don Juan* – Донжуан, *Rob in Hood* – Робін Гуд, *checkpoint Charlie* – чекпойнт Чарлі.

Отже, нами було проаналізовано п'ятдесят сім ономастичних фразеологізмів сучасної англійської мови та їхні переклади. Ми зробили висновок, що найпоширенішим способом перекладу ономастичних фразеологізмів є описовий переклад. Це можна пояснити тим, що фразеологізми несуть дуже специфічну інформацію, тож, перекладачеві часто важко знайти відповідник. Що ж стосується найменш поширеного способу перекладу, то це – транскрибування.

Щодо ономастичного компонента, то у більшості випадків він зникає. Це є доволі негативним явищем, адже разом з онімом зникає й фонові інформація про певну культуру, історичні події, місця, видатних людей тощо.

Єдиною категорією, у якій майже завжди зберігається ономастичний компонент, є фразеологізми з міфонімами. Пояснити це можна тим, що сюжети з Біблії та античних міфів відомі різним культурам, в тому числі й українцям, отже, ономастичний складник сприяє розумінню цих фразеологізмів. Але варто також зазначити, що їх розуміє лише та людина, яка володіє знаннями про сюжети з Біблії та античних міфів.

Висновки і пропозиції. Отже, можемо зробити висновок, що фразеологія тісно пов'язана з культурою, історією та менталітетом країни. Найбільше це проявляється у фразеологізмах, що мають ономастичний компонент. Тож, можемо сказати, що він є носієм інформації про певну культуру. Онім, який включає загальновідому інформацію, зазвичай зберігається у перекладі на іншу мову. Якщо ж інформація, яку несе онім у певному фразеологізмі, є незнайомою для іншої культури, то онім зазвичай зникає при перекладі на мову тієї культури.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в дослідженні способів перекладу ономастичних фразеологізмів зі збереженням оніма.

Список літератури:

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка: Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва: Высш. шк., 1986. 295 с.
2. Бракарь У.Я. Мова й культура у взаємодії: підходи до вирішення проблеми. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2016. С. 68–71.
3. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Частина 2: Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Вінниця: «Нова Книга», 2001. 305 с.
4. Кучешева И.Л. Лексико-семантический анализ имен собственных в составе английских и русских фразеологических единиц: лингвокультурологический подход. Вестник ЧитГУ. 2008. № 4. С. 30–33.
5. Сэпир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. Москва: Прогресс, 1993. 244 с.
6. Філь Г. Національно-культурний компонент у структурі фразеологічних одиниць української мови. Молодь і ринок. 2012. № 8. С. 62–66.
7. Шитова Л.Ф. Proper Name Idioms and Their Origins = Словарь именных идиом. Санкт-Петербург: Антология, 2013. 192 с.
8. Baker M. In Other Words: A coursebook on translation. Abingdon: Routledge, 2011. 332 с.
9. Kudina E.F., Starke G. Untersuchungen zu Fraseologismen mit Eigennamen im Deutschen im Vergleich mit dem Ukrainischen. Wissenschaftliche Zeitschrift der Pädagogischen Karl Libknecht. 1978. S. 187–192.

Корнева З.М., Шумицкая Е.В.

Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

ОНОМАСТИЧЕСКИЙ КОМПОНЕНТ В СОСТАВЕ АНГЛИЙСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ И ЕГО РЕАЛИЗАЦИЯ В УКРАИНСКОМ ПЕРЕВОДЕ

Аннотация

Статья посвящена описанию особенностей функционирования ономастических компонентов в составе фразеологических единиц современного английского языка. Проанализирована роль онима и представлена типология ономастических фразеологизмов. Также рассмотрены проблемы перевода указанной лексической категории. В результате анализа перевода фразеологизмов, было выделено шесть основных способов перевода. Сделан вывод, что ономастический компонент чаще всего сохраняется при переводе фразеологизмов с мифонимами.

Ключевые слова: фразеологические единицы, ономастический компонент, перевод, способы перевода, фоновая информация.

Korneva Z.M., Shumitska Y.V.

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

THE ONOMASTIC COMPONENT IN ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS AND ITS REALIZATION IN UKRAINIAN TRANSLATIONS

Summary

This article is dedicated to the features of functioning of onomastic components in phraseological units of Modern English. The role of the onomastic component is analyzed, and the types of phraseological units are described. In addition to this, the problems of the translation of this lexical category are investigated. As a result of the analysis of phraseological units, six ways of translation are identified. Also, it was concluded that the onomastic component is often preserved when the phraseological units with mythonyms are translated.

Keywords: phraseological units, onomastic component, translation, ways of translation, background information.